

BAKÓ ENDRE

Egy bihari mártír poéta

Nagy Andrást emlékező cikk méltatja *A magyar mártírirók antológiájában*, noha a költő nem koncentrációs táborban vagy munkaszolgálat közben pusztult el: ágyban, párnák közt halt meg 1943 telén. Mégis helye van a mártírirók között, mert származása miatt felnőtt életét jószerint magányban, kirekesztve töltötte, innen támadt hajlama a depresszióra és súlyos tüdőbetegségét sem tudta megfelelően gyógyíttatni. Arról nem beszélve, hogy egész családja a németekkel szövetséget kötött magyar fasizmus áldozata lett.¹

1.

De ki volt ez az egykori hajdúkapitány nevét viselő költő, milyen életmű áll mögötte? Eredeti neve Nagy Endre, 1906. december 1-jén született Berettyóújfaluban Weiszberger Berta és dr. Nagy Ede ügyvéd gyermekeként.² A szülők 1906. január 6-án kötöttek házasságot.³ Első gyermeküket, Endre fiukat (az ismert író és konferanszié Nagy Endre miatt szerepelt később András néven) ugyanaz a bába – Löwenstein Léni – segítette világra, mint annak idején Miklós Jutkát.⁴ Az anyakönyvi bejegyzés tanúja Grósz József, nyilván rokon, minden bizonnyal ez volt a család eredeti neve a magyarosítás előtt.

Nagy András az elemi iskolát helyben végezte, gimnáziumi tanulmányokat Debrecenben, a zsidó reálgimnáziumban folytatott. Ez idő alatt öt-hat évig Kardos Albertnél, a gimnázium igazgatójánál, a kiváló nyelvész és irodalomtörténésznél – Zoltai Lajos mellett a Debrecen-tudomány legjelentősebb művelőjénél – volt kosztos diák, amint arra többen is utalnak: köztük Kardos Pál, Kardos Albert fia.⁵ Szellemileg a korán érő típusba tartozott. Juhász Izabella joggal feltételezi, hogy „*Korai költői kibontakozásában, első sikereiben bizonyára jelentős szerepe volt a Kardos-ház irodalmi légkörének, s a magyar kultúra, a debreceni hagyományok őszinte szeretetének, ápolásának, tovább művelésének.*”⁶ Munkásságának nincs

¹ Barabás 1947: 193.

² Berettyóújfalui izraelita anyakönyv. MNL HBML IV. B. 470. b. 1. abc.

³ Uo.

⁴ Bakó 2008: 38.

⁵ Kardos P. 1964: 11.

⁶ Juhász 1967: 37.

bibliográfiája, de aligha tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy első versei 1922 nyarán a Bihari Újságban jelentek meg, 17 éves korában (*Száz éve született Petőfi Sándor*) még Nagy Endre néven. Nem sokkal később ismét Petőfi emléke ihleti, akinek valósággal bűvöletében élt. „*Úgy hajt hozzá vad sejtelem vonzása.*” (*Petőfi felé*)

De a gyerekeMBER identitása hamar megképződött, a művész már majdnem kész. A következő öt versszakos kísérlete figyelmet kelt tárgyánál és krónikás éneket imitáló formájánál fogva egyaránt. A címe: *Bujdosó magyar a tatárvész után*. A költemény arról árulkodik, hogy a fiatal diák képzeletét megragadta a szomorú történelmi esemény, teljes azonosulással éli át a tragédiát, az empátiáról nem csupán képanyaga tanúskodik, hanem szókincse, stílusa és verselése is. Már most jelezzük, hogy Nagy András mélységesen magáévá tette, vérévé itta a magyar történelmi, főleg a kultúrélményeket, több szép verse ebben a tárgykörben fogant.

*Feketült romok közt találkozik síró
Hajdani tanyáján farkas űzi, sívó
Keservesen pedig feldúlt háza hívó
– Pusztító gaz felett, haj, ki léssen bíró?*

*Sebzett lába köre, hült hamura téved,
Véres szeme felhős szürke égre réved,
Látván: űzött nyája gazda nélkül széled,
Olykor már kívánna életének véget.*

*Vetése megértét hogy aggódva leste!
S ért kalaszát dülő rablóhorda nyeste.
Verejteke árát: házát villám érte,
Zokogván, tar földön megvonaglik teste.*

*Zivataros égen hasad-e a felhő?
Duzzadó kalászt, ha lenget-e a szellő?
Egek kusza boltján szivárvány, ha eljő?
Léssen-e bíbor nap, zöld mezőre kellő?*

*Kormos, tört romok közt tüzek félve gyúlnak,
Pernyéjét röpdösvén pusztá földre hullnak,
Tüzek elhamvadnak, majd meg égre nyúlnak,
Vert lelkek fohászat esengik Hadúrnak.⁷*

⁷ Bihari Újság, 1923. május 24. 2.

A következő vers impresszionista természetlira, olyan metaforákkal, mint „*a dúlt ég nyílzápora hull*”; vagy: „*a víz acél kaszája vág*”, aztán: „*a sebzett föld egy nyílt ajak*”. A harmadik versszakot idézzük:

*S a lány föld friss fűvére ejti
végső hűs harmatát az ég,
míg szürke, hunyt ívén felejt
aléltan oszló fellejét.
A lopva búvó, sanda alkony
némán teríti fátyolát,
s a sima szellő éji hangon
alvó mezőkön surran át.⁸*

Megjelent egy műfordítása is franciából: Verlaine híres versét, az *Ősz* címűt ültette át magyar nyelvre. Az olvasó fülében Tóth Árpád *Őszi chanson* című fordítása cseng-bong, a fiatal költő próbálkozása szintelenebb, ám nem biztos, hogy pontatlanabb. Mindenesetre szégyent nem vallott vele. Mint ahogy Ady-versével sem. Ez a költeménye 1925-ben jelent meg a Rozsnyai Kálmán által szerkesztett *Ady koszorúja* c. antológiában,⁹ de a vers dátuma 1924. Csak feltételezzük, hogy Rozsnyai kezébe személyes kapcsolatok révén jutott a költemény, hiszen a pályakezdőnek nemhogy kötete nem volt, de egyetlen verse sem olvasható még nivós újságban vagy folyóiratban. A fiatalember így együtt szerepelt országosan ismert nagy költőkkel és félig-meddig dilettánsokkal. Az antológia ugyanis vegyes vers-bazár, értékes és értéktelen szöveg egyként helyet kapott benne. A Babits-tanítvány Nagy András erőfeszítése nem mentes a mesterkéeltségtől, az Adyt idéző kép töredezett, homályos, nem tud életre kelni. Babits-tanítvány? Barabás Tibor szerint „*Petőfit, Aranyt, Paul Valéryt és Juhász Gyulát vallotta mesterének.*”¹⁰ Ez lehetséges, de ott van Babits is, a debreceni Ady Társaság, s a Kardos-ház ikonja. (Kardos Pál a magyar irodalom hercegének nevezte.) Egy prózai írása felett például két Babits-versidézet is szerepel mottóként.¹¹

⁸ *Bihari Újság*, 1923. június 28. 4. Nagy Endre aláírással

⁹ Rozsnyai 1925: 189.

¹⁰ Barabás i. m. 193.

¹¹ *Helyet a fiataloknak*, Debreceni Független Újság, 1927. január 1. 38–39.

2.

Közben a debreceni diák verspróbálgatásait Kardos Albert igazgató úr is érettnék, de legalábbis tehetséget sugárzóknak tartotta, és már 19 éves korában szerepeltette a gimnázium nivós irodalmi délutánján. Szemere Samu (Hegel kiváló fordítója) előadása után „*Nagy András fiatal debreceni költő, akinek több verse már lapunkban megjelent, három erőtől duzzadó, pompásan felépített költeményét olvasta fel. Akik kezdettől fogva figyelemmel kísérték ennek a fiatal poétának emelkedő ívű fejlődését, azoknak nem volt meglepetés e három felolvasott vers kiegyensúlyozott, komoly irodalmi értékelt reprezentáló alkotása. Nagy András azon az úton haladt, amely a teljes értékű irodalom területére vezet. Felolvasását meleg szeretettel fogadta a közönség.*”¹² Nem tudjuk, mely három verse hangzott el, de bizonyára méltán kapott dicséret szavakat. A megjelent versek között találjuk az *Óda a rádióról* címűt, amely a „százezer karú, százezer szárnyú hullám” ellenállhatatlan erejét, kozmikus természetét üdvözli: „*s ha földi, tengeri vagy légi réteken jársz, / mindenhol diadallal nyitott füledbe fut. / A sarki tengerék jegét a trópusok / dalával simogatja. / s mint mesebeli táltos / a vad szelet előzve a biborszínű vágy / röptével az ekhós messzeségbe kiáltoz.*” Ebben a versben hajtják egymás vállára fáradt tornyaikat a néma templomok, amit Kardos Albert felesége képtelenségnek, képzavarnak tartott.¹³ Nos, láttuk, hogy Nagy András nem riadt vissza egy-egy szürrealista víziótól, a szabad vers felé közelítő gesztustól, noha nem volt szürrealista, verseiben logikai és formai rend uralkodik. Korán megnyilatkozik affinitása a technikai vívmányok iránt, amit Kassák Lajos a huszadik századi költői érzékenység fontos komponensének tartott. Költeményét, Babits, Szabó Lőrinc, Vas István és mások rádió-versével összehasonlítva, variánsnak érezzük és semmiképpen nem plagizálásnak. Ne feledjük, hazánkban éppen megkezdődött a rádió-sugárzás, ami forradalmasította a tömegkommunikációt, mintegy illúzióját keltve Hegel beteljesült jóslatának: a történelem hamarosan kilép a nemzeti keretéből és világtörténelemmé táguul. Erre érzett rá a fiatal poéta.

A Debreczeni Független Újság 1927. újévi számában két maradandó alkotása látott napvilágot, két látszólag egymástól távol eső eszmekörben. Az *Epistola Kazinczy Ferenchez* elvagyódás „*az autók és elvek fegyverzajából*” Kazinczy korába, „*melynek küzdelmei is édesebbek, / mint vad korunk megbékülései.*” Ebben Kosztolányi *Ének Virág Benedekhez* c. költeményének harmóniát óhajtó vágya visszhangzik. A világ civilizációs értelemben fejlődött, a huszadik század embere többet tud, messzebbre lát, mint elődje. Ámde közben lényeges értékek örökre elvesztek, többek között a lét

¹² *A zsidógimnázium második irodalmi délutánja.* Debreceni Független Újság, 1925. dec. 6. 3.

¹³ Kardos i. m. 11.

értelmébe vetett bizalom, a világ egységének szemléleti birtoklása. „*Sokszor egy kis virágban a világ / nyílik ki, és tisztábban tükröződik / egy csillogó harmatcseppben a nap / mint a sötéten zajló tengeren.*” A Mozi, mint „*távoli századok álma*” mellyel Lumière és Edison ajándékozta meg az emberiséget, a szabad-vers expresszionista áradásával is jelzi, hogy a megismerés számára kitágult a világ, a földrészeket elválasztó kultúrák cserekapcsolatba léphetnek, és megtermékenyíthetik egymást. Ugyanakkor szeméből „*most kitörli hosszú századok / mély álmát*” az ember, és a mese helyett „*tátott szájjal bámul a lepedőre*”. Ott pedig „*halállal, szerelemmel, / csámpás bohócok táncával, gladiátorok / harcával, hősökkel, csillagokkal / kacsalábon forgó gyémántpalotával*” találkozik. A mozi, a film kultúrtörténeti szerepét és sajátosságait a líra eszközeivel ma sem lehetne pontosabban megragadni.

Olybá tűnt, hogy Nagy András beérkezése, költővé avatása Szabó Lőrinc *Pandora* c. folyóiratában történt meg. A szerkesztő öt versét mutatta be.¹⁴ Ezek a darabok bármelyik jeles, élvonalbeli költő versei közé keveredve megállnák a helyüket. A rádióhoz intézett ódáról már volt szó. *Az ég hatalmas fénye* is óda, ebben a Fényt énekeli a költő, az életet adó fényt, melyet már a francia impresszionista festők szakrális természeti jelenséggé avattak, teljes joggal, lévén a fény a kozmosz megfoghatatlan realitása, tehát üzenete. Az *Építőállványok* c. szimbolikus távlatú költeményét, amely az egybehangzó kritikai megítélés szerint élete legjobb verse, 1925-ben, 19 éves korában írta. A költemény alapeszméje, röviden szólva, a háttérben munkálkodó szürke eminenciások, a terhet viselő munkások méltatása, akik teremtenek, de névtelenül formálják a történelmet, így a dicsőségből már nem jut nekik. Gondolatisága ugyanaz benne szimbolikusán, ami Brecht híres, kérdésekből építkező versében.¹⁵ Ez az egyéniség, a zseni kultuszának idején új szemléleti dimenziót képvisel. S benne van az is, hogy a nép elpusztíthatatlan, eltiporni lehet, de véglegesen legyőzni nem!

(...)

*és megszeresd
az építőállványokat,
akik, ha készek a kevély falak
alázatosan földre hullanak,
s felállnak, s egybetapadva
új tornyot fúrnak a napba!*

¹⁴ Óda a rádióról, *Az ég hatalmas fénye*, *Virágvasárnap*, *Építőállványok*, *Korom dicsérete*. Pandora, 1927/4. május 31. 208.

¹⁵ *Egy olvasó munkás kérdései*

Szabó Lőrinc ezt írta Kardos Lászlónak: „(...) Nagy Andrásnak örültem, gratulálok neki. Mindenki elismerte a tehetségét. Nekem minden versében sok tetszett, sok szépség; az Építőállványok pedig szép, teljes, nagyon komoly és mély költemény.”¹⁶ Ezzel cseng össze Nadányi Zoltán véleménye, aki így „Nagy Ede berettyóújfalusi ügyvédnek két fia van, András meg István, az előbbi nagyon tehetséges költő, aki »Építőállványok« c. versét aki egyszer elolvasta, nem felejt el soha. A másik fiú, István, rajzol. Ragyogó humorú, biztos kezű, fölényes művész. (...) Nagy András, Nagy István, Szűcs Sándor és Kállai Gyula, mind a négyen még fiatalok, innen a harmincon. Mind a négyen meglephetik még a világot.”¹⁷

A Virágvasárnap egy kedves lírai etűd, a természettel való panteista összeolvadás vágya csendül ki belőle, tele remek megszemélyesítésekkel. Végül a klasszikus formában szerzett *Korom dicsérete* az összeállítás koronája. Ez a rapszódia a vér szimbólumának jegyében tulajdonképpen kvázi dicséret, hiszen az erőszakos társadalmi rendszerek, a faszizmus előérzete csendül ki belőle, szatírának is mondható.

*Dicsérlek, ócsárolt korom! Ennyi vért
és ennyi könnyet mely kor adott nekünk?*

Sajnálatos, hogy a Pandora rövidesen megszűnt, így a fiatal költő előtt éppen a beérkezés fázisában zárult be a tér.

3.

Egyetemi tanulmányairól Kardos Páltól értesülünk, eszerint a debreceni egyetemen jogot hallgatott, s 1929 júniusában avatták a jogtudományok doktorává.¹⁸ Mindenesetre nem azonos azzal a Nagy András bölcsészhallgatóval, aki Oláh Gáborról írta doktori disszertációját. 1929-ben szigorló, majd egy eldugott hír szerint a jogi doktor Nagy András belépett apja ügyvédi irodájába. Gulyás Pállal kerül kapcsolatba, úgy tűnik, levél útján. Talán éppen a Pandora révén, s ez egy életre szóló kapcsolatnak, pontosabban barátságának bizonyult. Sajnos, mindkettőjük életét rövidre szabta a sors. Gulyás Pál írja Kardos Lászlónak 1928. október 11-én, válasszon ki (javasoljon) hét verset, melyet egy antológiába kérnek tőle. „Különben Nagy András – levelezés közben – helyeseli az én kiválasztásomat, csak az *Ég a kályha* c. verset sajnálja, mert ezt szereti legjobban.”¹⁹

¹⁶ Levele Kardos Lászlóhoz, 1927. június 1-én. Közli: Kardos L. 1983: 409.

¹⁷ Nadányi 1938: 441–442.

¹⁸ *Dr. Nagy András a jogtudományok doktorává avatták.* Bihar, 1929. június 20. 5.

¹⁹ Levele Kardos Lászlóhoz, i. m. 371.

Ám súlyosbodó betegsége miatt nem sokáig jogászkodott, amit különben szívből utált. Gyógykezelése érdekében és belső hajlamának engedve Budapestre költözött, s külső munkatársul szegődött lapokhoz. Először a Bajcsy-Zsilinszky-féle *Szabadsághoz*, majd a *Magyarországhoz*. Itt ismerkedett meg Kodolányi Jánossal, aki így emlékezik rá: „1934-ben szerződtek a Magyarország című napilaphoz belső munkatársnak. Zilahy Lajos lett a lap főszerkesztője, Szabó Lőrinc a segédszerkesztő, néhányan pedig olvasó munkatársak, kritikusok, mindenféle cikkírók, kinek mi jutott feladatul. Ott ismerkedtem meg Nagy Andrással, egy berettyóújfalui ügyvéd tudóbajos fiával, művelt kritikussal és költővel, Nyugaton járt fiatalemberrel. Nagy Andrással évekig szoros barátságba kerültem, hetenként átlag ötször ebédelt nálam, én pedig legalább kétszer-háromszor nála töltöttem az éjszakát Esplanada szállóbeli kis szobájában, hajnalig vitatkozva, beszélgetve, felolvasva és szavalva költőket három nyelven. Ez a barátság Nagy András korai haláláig tartott, tudóvszben halt meg.”²⁰ Nagy András nagyon rossz tapasztalatokat szerzett a budapesti emberekről, nyilván azokról, akikkel kapcsolatban állt, de tudott kivételt is tenni. „Néhány rendes embert megismertem, például Kodolányit. Öntudatos ember” – írja Gulyás Pálnak.²¹ Kodolányi még finnországi időzése alatt is gondolt rá. Feleségének írja: „Hogyha Nagy András költő s újságíró jön, legyél vele nagyon barátságos, mert a legszigorúbb kritikusom – teutánad.”²² Lánya írja: „Soha senkinek az ítéletében nem bízott úgy, mint az anyáméban. (...) Utána Nagy András következett, a berettyóújfalusi származású, fiatalom elhunyt kiváló költő és újságíró. Barátságuk 1934-ben a Magyarország szerkesztőségében kezdődött, és tartott Nagy András 1943-ban bekövetkezett haláláig. Úgyszólván mindennapos volt nálunk. Az Esplanade Szállodában lakott, az akkori Zsigmond utcában. (...) A Rózsadombra költözött föl később, tudóbaja sajnos egyre súlyosbodott. Apám minden munkáját megbeszélte vele, anyám után az ő ítéletét fogadta el hiánytalanul. A család is nagyon szerette Nagy Andrást. Rendkívüli műveltsége, irodalmi tájékozottsága lenyűgöző volt, ezt csak szerénysége múlta felül.”²³ Nagy István (testvére) metszeteihez Kodolányi bevezetőt írt.²⁴

²⁰ Kodolányi János 1968: 371. (Az elvetélt reformer fejezetcím Zilahy Lajosra vonatkozik)

²¹ 1934. jún. 4. PIM V. 4324.177/17.

²² Idézi Albrecht Gyula: *Az ember a gyerekeinek adja tovább a szeretetet. – Lánya emlékezik a száz éve született Kodolányi Jánosra.* Magyar Nemzet, 1999. márc. 21. 23.

²³ Kodolányi Júlia 1988.

²⁴ Kodolányi János 1977: 152–153.

4.

Nagy András és Gulyás Pál levelezése megtalálható a Petőfi Irodalmi Múzeumban, részletes feldolgozásuk külön tanulmányt igényel.²⁵ Ezúttal csak Gulyás néhány emléképoló gesztusáról adunk ízelítőt Kardos Lászlónak írt levelei alapján. „Szegény (vagy boldog) N. András írásait most rendezem a M. Cs.²⁶ számára, a Híd számára is. Néhány levele is itt van: megható baráti vallomások. Annyira barátiak, hogy öndicsekvés lenne publikálni a rám vonatkozó részeket. Majd megmutatom.” (1944. II. 8.) Majd: „Kedves Laci, bizonyára megkaptad előző lapomat. Illyés tegnap írt. A tengeri temetőt kéri a M. Cs. részére. A lemásolás tehát aktuális. Tedd meg, kérlek, gondos revízióddal s küldd el mennél hamarabb Pestre. Írtam különben Nagy Edének is, hogy a fordítás Nálad van, – ne keresse. (Ő azt hitte, elkallódott.) (...) A M. Cs-ban jön a Várad rekviem.” (1944. II. 12.) Végül: „Kedves Laci, nagyon örülök, hogy a tengeri T. a M. Cs.-hoz elindult. Remélem, nem bukok el útközben a verembe. (...) A Franklinnak felajánlottam Andrást. Két szerződést visszajuttatva (Schiller versei és Braut v. Mess. Ford.) záradéku kifejtettem e kis könyv etikai jelentőségét (nem beszélve az esztétikait). A magános költőhöz legjobban ez illene egy semleges, tisztán irodalmi fórum. Ezért lenne jó a Franklin...vagy Officina... Majd a válaszukat megírom. Az Ady T. szívesen vállalja a cégjegyzést!” (1944. II. 24.)²⁷

Egy debreceni interjúban olvassuk: „A »Debreczen« munkatársa az ipariskolában lévő tanári szobájában kereste fel Gulyás Pált, akit kegyeletes munka közben talált. A közelmúltban elhunyt nagyon tehetséges írónak, Nagy Andrásnak kéziratait rendezte egy, a »Híd«-nak készülő cikk kapcsán.” Később Gulyás mondja: „Tanulni, tanulni: botanikát, biológiát, zenét, stratégiát, szociológiát és végül – nagyot sóhajtva – meghalni. Egy nagy könyvvel a mellemen, mint Csokonai. Egy végtelen matézissel a mellemen, mint barátom a várad kórházban, a múlt év decemberében, a legmagánosabb magyar költő, a magyar szavak leghűbb sáfára, aki visszavonult ettől a propagandával bélelt világtól egy kis házikóba, melyet a halál bélelt ki puha csennel és puha sötétséggel. Az ő csendjére kell készülődni, hogy ez a csend máltónak találjon a befogadásra.”²⁸

Erdély ideiglenes visszatérése után a korábbinál intenzívebb kapcsolatra törekedtek mindkét részről. Ennek egyik dokumentuma: a debreceni írók meghívása várad

²⁵ PIM V. 4324.177.

²⁶ Magyar Csillag: irodalmi és kritikai folyóirat a második világháború alatt.

²⁷ Kardos i. m. 370., ill. 372.

²⁸ Két debreceni író a Baumgarten-díj jutalmazottjai között. „Debreczen”, 1944. jan. 18. 4.

szereplésre. „A debreceni Csokonai Kör írói a nagyváradi meghívására vasárnap délelőtt a váradi református kultúrpalota nagytermében matinét tartanak. A matiné műsorában Csobán Endre, a Csokonai Kör alelnöke a régi Debrecen lelkéről beszél, Juhász Géza pedig az új Debrecen lelkéről tart előadást. Gulyás Pál költeményeiből olvas fel. Tóth Endre »Kutyaélet« c. novelláját, Baja Mihály, a Petőfi Társaság és a Csokonai Kör tagja verseiből ad elő, Gulyás György, a Dóczi-intézet tanára és Nyakas László református kántortanító debreceni diáknótákat és hortobágyi pásztordalokat adnak elő.”²⁹ Mint Gulyás Pál *Váradi rekviem* című szép versének post mortem³⁰ dedikációja jelzi, ekkor olvasta fel halotti búcsúztatóját. („Nagy András barátom boldog árnyának küldöm ezt a néhány sort, ott rögtönöztem a »váradi éjben«. S ott adtam elő másnap, díszes gyülekezet előtt, 1944. január derekán. A legmagányosabb magyar költőnek, aki elment a múlt nyáron Nagyváradra meghalni, s karácsonykor már el is temették.”)

*Egy költő nincs többé! Szegény
itt fekszik a váradi földben,
a hó szivárog át szemén,
tüdeje, szíve összetörten.*

*Ki úgy szerette a napot,
ki úgy hívta a fényt sóhajtvá:
egy villámtól leroskadott
s feketé csillaggá lett arca*

(...)

*s a Múzsá lent van, lent a Fény,
túl a csillogó földi tájon, –
ott csillog az örök Remény,
ott van a Fény, ott van a Kánon –*

(...)

*Hová tettétek? Merre van?
Itt csak a hideg Körös árad!
S ágyúk dörögnek – hasztalan!
Csend van a földön! S nincs bocsánat!*

(...)

*Elment körülkből a nemesség,
a földben várja kötelesség,
lantját ott lenn nem éri szégyen,
ott rója már útját az éjben
mely szép arcától felleget,
elment körülkből a nemes.*

²⁹ *Debreceni írók Csokonai matinéja Nagyváradon*; Debreczen, 1944. jan. 15. 4.

³⁰ Nagy András halála napját nem ismerjük pontosan.

Függelék

1944-ben, valamikor a zsidóság haláltáborokba szállítása előtt, Nagy András édesapja fia hagyatékát a már súlyos beteg Gulyás Pálra bízta. Gulyás 1944. május 13-án meghalt, de a hagyatékot a család megőrizte. Ezt Juhász Izabella cikke is tanúsítja, de Gulyás Klára irodalmi muzeológus, akivel kapcsolatban álltam, az információt megerősítette, s közölte, a Nagy András-hagyatékot elhelyezte a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Amikor e dolgozathoz kezdtem, a múzeumban csak a Gulyás–Nagy András-levelezést és néhány Nagy András-verset találtam. Gulyás Klára nem zárta ki, hogy nem a teljes anyagot juttatta a múzeumba, de ígérte, mihelyt felgyógyul (szinte mozgásképtelen volt), utánanéző a feldolgozatlan dokumentumok között. Azonban hónapokig tartó súlyos betegség után meghalt. Mint a család barátja, kapcsolatban álltam egyik fiával, a rádiós Kiss Gáborral, aki ígérte, hogy mihelyt odajut, elkezdí átnézni a dokumentumokat, s ha rátalál a keresett anyagra, azonnal átadja a múzeumnak és értesít engem. De váratlanul Kiss Gábor is meghalt. Hogy mi lehetett a hagyatékban, arról Nagy Andrásnak egy Gulyás Pálhoz intézett levele tanúskodik.

Kedves Pali!

Délelőttönként bent vagyok a Hídnál, gyere be oda. Remélem hamar végzek, elbeszélgethetünk, s aztán együtt mehetünk fel a Rózsadombra (én is ott lakom most megint, egy penzióban). Addig is, küldök egy pár apróságot a V. N[agy] A[ndrás] dossziéba; valóban megtisztelő együttlét! Megvallom, van is valami letét jellege az én versküldeményeimnek. Ki tudja, mi történik velem (ne felejtsd el, hogy zsidó vagyok); hadd maradjanak meg ezek a versek, ha már megszülettek; majd egyszer talán csinálhatsz velük valamit, jobb időkben, barátod emlékére... De hagyjuk az önénekrológot... Egyébként egyszer, unalmamban már ciklusokra is osztottam leendő verskötetemet így:

A búcsú

Otthon

Hasonlat

Madonna

Vitéz Május

Az elsőbe jönne például a címadó versen kívül a Szerelem, Dallam, Emlékezet, Imádság, Nagybátyám halálára, Egy halottra, Őszi tárlat, Egy lehulló cseresznyefalevélhez, A szép-szavú madár, Február, a végére Idegenben.

A másikba az álom-versek: Otthon (ezt, úgy emlékszem, egyszer gyorsírással lejegyezted, ezt tartom legjobb versemnek), Hajnal, Kis korsó, Egy álom, Megérkezés, Fecske (az eleje Freud Álomfejtéséből való).

A harmadikba: Hasonlat, Két régi kép, Szép Tűnődés, Az ostromlók, Ajtó, Bihari szülőföldem.

A negyedikbe: Madonna, Leányok, Tizenkilencedik század, Október 6., Magyar ég, Novemberi angyalok.

Az ötödikbe egy pár régi, kamaszkori versemet tenném: Vitéz Május, A téli Naphoz, A Nap vadászata, Építőállványok, Óda a rádióról. (Ezekhez utóiratot is tervezek, kettőhöz írtam is már. Úgy hiszem, művészibb eljárás ez, mint az átdolgozás; viszont valahogyan jelezni kell, hogy már „nem írom alá” őket... Az Építőállványok utóirata:

A tornyok is földre hullanak,
s elfeketedve hull le majd a Nap;
Amit tenéked raknak menedékül,
lelkem, fázó lelkem, nem itten épül.

A kötet címe talán ez lenne: Otthon. De éppen eleget beszéltem már magamról... Szeretnék már valamit olvasni tőled. Hozd el az „Isten Békéjét.” A viszontlátásra szeretettel üdvözöl Nagy András. (Azt hiszem, ami a M. Cs.-nál történt veled, törvényszerű volt.) [1941.] XI. 13. ³¹

Irodalom

BAKÓ Endre

2008 „A Holnap” asszonya. In: Bakó Endre: *Rejtett vízjelek*. Debrecen. 37–58.

BARABÁS Tibor

1947 Nagy András. In: Bóka László (szerk.): *Magyar mártírirók antológiája*, Bp.

JUHÁSZ Izabella

1967 Nagy András 1906–1943. *Alföld*, 1967/3. sz. 37–38.

KARDOS Pál

1964 *Nagy András idézése*. Élet és Irodalom, 1964. 14. sz. 11.

KARDOS László

1933 *Harminchárom arc*. Bp.

³¹ PIM V. 4324.177/30.

KODOLÁNYI János

1968 *Elvetélt reformer*. In: Kodolányi János: Visszapillantó tükör. Bp. 369–395.

1977 *Szív és pohár*. Bp.

KODOLÁNYI Júlia

1988 *Apám*. Bp.

NADÁNYI Zoltán

1938 Új bihari írók. In: Nadányi Zoltán (szerk.) *Bihar vármegye*. Bp. 439–447.

ROZSNYAI Kálmán (szerk.)

1925 *Ady koszorúja*. Szeghalom

Közyűjteményi források

MNL HBML = Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

IV. B. 470 – Bihar vármegyei izraelita egyházi anyakönyvi elsőpéldányainak gyűjteménye, Berettyóújfalu 1866–1943.

PIM = Petőfi Irodalmi Múzeum, Kézirattár

V. 4324.177. Nagy András levelei Gulyás Pálnak. 1928–1943. (Gulyás Pál-hagyaték)

V.2107/235. Nagy András: Vitéz május (vers) (1954. évi kézirattári szórvány)

ENDRE BAKÓ

A martyr poet from Bihar

András Nagy was a poet and journalist (1906, Berettyóújfalu – 1943, Nagyvárad), the son of Dr. Ede Nagy, a lawyer from Berettyóújfalu. He completed his elementary school studies in Berettyóújfalu, continued with high school in Debrecen, and then had legal studies abroad and also in Debrecen. He published his first poems in the local newspaper, then in Debrecen at the age of 17. He was only 21 when his obviously artistic poems were published in Lőrinc Szabó's magazine called Pandora. This was the top of his career. He graduated as a lawyer in 1929, but he had never worked as a legal professional, instead became a journalist in Budapest. His literacy and talent helped him to be recognized by several famous poems such as Lőrinc Szabó, János Kodolányi, etc. During these years he built a close friendship with Pál Gulyás. Unfortunately he got a severe illness breaking his career as a poet, and also he failed to get a job because of his Jewish origin. He died in a hospital in Nagyvárad. Pál Gulyás addressed him a beautiful poem at his memorial service. He and his daughter, Klára Gulyás preserved the poems of András Nagy.

MELLÉKLET
Nagy András versei

Száz éve született Petőfi Sándor

Zendüljenek meg a harsonák!
Szálljon fel a dal az égig,
Úgy hirdesse a világon végig,
Szálljon Kárpátokig a dal Adriától,
Repülje át a nagy Óceánt:
Száz éve született meg Petőfi Sándor!

Énekeljük az Öröm dalát
Zúgva csapjon ki szívünk szava,
Szívünk vegyük ki, s azt tegyük elébe,
Mert szívünkbe markol minden dala!

Lelkünk lobogóját hajtsuk meg előtte,
Őt dicsőitse gyenge dalunk,
Mert ahogy ő dalolt, mi nem tudunk úgyse
Melyekre lángolunk, sírva fakadunk.

S ha majd megvirrad a magyar égen,
Daloljuk, kiáltsuk a határon át,
Hogy belézúgjon a bitorlók szívébe,
Petőfi Sándor Nemzeti dalát!

Most zúgja a dalunk, kiáltsa szavunk,
Szálljon énekünk az égig.
Ezt kiáltsuk, ha ritkul a sor,
Ha fogy erőnk, vész a bizodalunk.
Szeret az Isten, mert Őt adta nekünk,
Mert száz éve született Petőfi Sándor!

(Bihari Újság, 1922. június 22. 2.)

Élet

Hajók úsznak az éjben hullámzó tengeren,
Vad víztölcsérek tornyosodnak előttük,
Karcú, lágy testöket rezgeti félelem.
Itt van haláluk, itt van böjtjük,
Melybe belehalnak a sivár éjszakán,

Ha mindjárt nap nem tűnik fel az égen.
Már karcsú árbocuk bemerül talán,
Nagy ívben fordul a hajó a légben.
A kormányost vakká teszi az éj,
megremeg kezében a kormány,
tüzes szeme meg éjt átlátni ég,
érzi, hogy most van az utolsó útján.
Küzdvé küzdenek a matrózok a hajón,
Veszélyben lévő életért tusáznak.
Fel az életért, fel, harcra, hahó!
mert bő aratása lesz itt a halálnak,
S még folyik a munka, tombol erő, a láz,
amíg az élet a halállal vitáz,
egy új fél szól bele a vitába:
Leccsap a villám ... és egy loccsanás.
Beleseperte a hajót a halálba.

Nagy Endre

(Bihari Újság, 1922. júl. 19. 2.)

Petőfi felé

Most hiába lelkem erre-arra szállna,
Hiába ragad el szárnyain az álom,
Mint ezer gyökérszál, ha hozzá leválna
Én most az ő lelke követését járom.
Próbáltam a földön kalandozni szerte,
Hiába mindenütt járt már szelleme;
A légben szemem szárnya nyomdokait lelte,
S távolodva tőle szálltam csak vele.

Úgy hajt hozzá vad sejtelem vonzása,
Mint ható mágnes hűz erős acélt,
Kalapácsütés a szívem dobbanása,
Egy szikrát ver ki minden csattanása,
Melyek villanása szelleméhez ért.

Két korszak köde hol egybeborongott,
Mint felhők közül villám támadó,
És mint az úton, hol villám bolyongott,
Megdördül a menny, az óriás bakó,
S kaszálja villámmal emberek vetését,
Cikázva terjed gyilkoló kaszája,

Úgy látom távolban lelke érkezését,
Amint a bús lég végtelenjét szállja.

Úgy robbant ide felhők közepéből,
És járja végig útját szelleme.
Hol álmok mosolyos palotája épül,
Rabolt még fűt, fát, virágot szeme.

Hiába kiáltják ki hangos szavakkal
Petőfi emléke a lelkekbe van,
és száll oly magasra szálló madarakkal,
Hogy nem éri őt el feltörő szavam.

Petőfi lelke önmagát túlélte,
Benne az Ige beteljesült,
Kit eddig kóborló üstökösnek vélték,
Most éteri testtel a légbe vegyült.

És a levegőnek minden kis paránya,
Mely lihegő embert új életre kelt,
Finomra oszlott szellemének árnya,
Mely lakásra a nagy Mindenségbe lelt.
És festi arannyá magyar föld vetését,
Az ő lelke száll a csalogány dalában,
Varázsolja széppé a csillag esését,
Ő szólal meg a dal törtető szavában.

Hangulatai mind pillangókká váltak,
Könnye is a földnek természető java,
Gondolatai is magas égbe szálltak,
És mennydörgéssé lett harsogó szava.

S merre a világnak egy rejtekét lelte:
Betöltötte fénnel csodálatos lelke!

Nagy Endre

VII. reáliskolai tanuló

(Bihari Újság, 1923. jan. 11. 2.)

Júniusi zivatar

Sugár verőn a nyári csendben
a dúlt ég nyílzápora hull,
míg a viharzó, zord ütemben
a vert föld éjbe alkonyul.
S a fényben ázott ércetetőkön
a víz acél kaszája vág,
s a földbe ásott mély redőkön
oson a szennyes ár tovább.

A napba tikkadt asszú fákra
buján sötétlő színt lehel,
a tág föld minden csöpp virágja
harmatra szomjas, tárt kehely.
S a föld, a nap tüzeiben égő,
a sebzett föld egy nyílt ajak:
a bús ég tág torkáig érő
dús áram hogy belészalad.

S a lány föld friss fűvére ejti
végső hús harmatát az ég,
míg szürke, hunyt ívén felejt
aléltan oszló fellegét.
A lopva bűvő, sanda alkony
némán teríti fátyolát,
s a sima szellő éji hangon
alvó mezőkön surran át.

Nagy Endre

(Bihari Újság, 1923. június 28. 4.)

Ősz

– Verlaine –

Őszi hárfá
vont sírása
színtelen
hangon árva
szívem tárja
szüntelen.
Ha az óra
búcsúzóra
felsikolt,

már aléltan
hív a múltam,
régi holt.
S megyek. Sodor,
hol ellohol
kósza szél,
erre, arra,
mint avarra
hullt levél.

Nagy Endre

(PIM V 2107/1-280;

Megjent: *Bihari Újság*, 1923. szeptember 8. 2.)

Ady

A nap meleg vérétől enyhe bordó
ívet feszít a barna fürtű hérosz,
hogy égi mérgű vessző messzehordó
húrtól suhanjon könnyedén a célhoz.

A szörnyű Kárpát jobb kar(j)án mosolygó
arany palástú rónaságra céloz,
hol dús kalászkok árján félve bolygó
szívet rideggé rút kovács acéloz.

Hol nyila röppen, hűvös ér szakad,
seb nyíl s örökön izzó vér fakad,
bíbor virág a szürke szittyta tájon;

s midőn, hol állt, a messze csúcs mögött
szél kél zilálni a konok ködöt,
A hős már égbe tűnt a büszke lángon.

Berettyóújfalu, 1924

Vitéz Május

Süket talajt zengő füvek aláznak,
berobogott hév Májusa a láznak.

Arany kürtjén riadt rossz téli árnyak
kék kelevézek harci lesbe állnak,
s a délceg erdő ifjú tölgyfa lombján
a páston alvót rémítik gorombán.

Májusnak lángoló tekinteti
gonosz páncéljukat leégeti,
vérben kaszálja ürge fegyverével,
láncolja sodrott arany kötelével.

Hur pattan, paizs hull, roppan kelevéz,
hős árnyak lankatag serege vész.

Ereje fogytán, serege vesztén
megdől maga is egy piros estén,

alélt inakkal összeborzong,
és elterül a búskomor Gond.

Nagy András
Debrecen, 1924. XI. 29.

(PIM V. 2107/1-280;
Megjelent: *Bihar, 1927. április 21. 1.*)

Eiffel-torony

I.

Szent ez az óriás és tiszta vastorony,
mely messze testtel áll a tarka városon,
mely magas nyakkal és vas-daccal feketéllik
az égre, hol csak a villanyhullámok érik,
– alatta, óh, alatta, mint ezerkarú kláris,
nevet, rohan, kiált, reng a világba Páris,
alatta a szivárvány minden színében játszó
élet leng a kövön, mint széles karú zászló,
alatta vad jajok és vidám kacajok
százezer billentyűs zongorája zajong,
s más tornyok, ezeren, istenes és harangos
torkukat tájtják, hogy még egy hangot a hangos
légbe hajítsanak – – ez roppant kapcsaival
némán s meredten a lány azúrba nyilall,
hogy rácsain a tépett ég rongyai kilógnak,
ha veri karcsú szárnya a sebes rádiónak.

II.

Szegény agyunkban is, mit végzetek cibálnak,
sokszor öröm poroz, többször bal túlkü bánat,
melynek tolongó s minden Párisnál lázasabb
uccái közt zengő vérszajná [sic!] ránganak
olykor sejtek meleg méhéből felremeg
egy öntudatlan és tétova lendület,
mely aranyhalmokon s vértócsákon keresztül
röntgensugár gyanánt a tág térbe kirezdül,
gyorsan simítja még fák és felhők csodáit,
de nagy, isteni röpte messzebb célpontra vágyik,
s öszébb-öszébb simul s mindig hatalmasabb
hévvel s tudattal a kéklő magasba csap
– olykor a záporos és piszkos gond alatt
kikél és égre kél a tiszta Gondolat,
vaslábát megveti az alacsony poron
oly büszkén és biztosan, mint egy Eiffel-torony!

(Debreceni Független Újság, 1925. december 25. 7.)

Építőállványok

Az ácsok
már döngetik a szálfák csontjait,
forrón dobolnak
a kalapácsok.
S nehéz vaskapcsaikkal
összefonódnak
kart karba öltenek,
s vad lendülettel furakodnak az égig
a szálfa-órszemek.

Csigák csavart pályája, vad
szédületű szakadékok alatt
szabályosan remekbe fejlenek
a daliás falak.
Mint héjban a nemes gyümölcs,
vagy szép hölgy fátyolában, itt
az óriás váz
alatt rejtezik
a ház.

S ha százszor is a lendülő
ház hozott is ide másokat,
lelkem, te nézd és megszeresd
az építőállványokat,
akik, ha készek a kevély falak,
alázatosan földre hullanak,
s felállnak, s egybetapadva
új tornyot fűrnak a napba!

(1925)

(*Bihar, 1927. április 21. 1.*)

Amor Militans

Milyen szeretet az, mely gyűlöletbe is ragyog?
Én nem úgy szeretek, mint a Nap, mert én ember vagyok.
Szeressen a Nap unalmas és egyenlő szeretettel,
költse ki a jó csiráját, s mit a vad gonosz vetett el,
szeressen, aki akar, mint vén papok s professzorok,
kiknek megcsiszolt szerelme mindig s egyaránt forog,
én ember vagyok s szívem van, de csak az egyik oldalon,
s mint kaszáknak karcos éle, éltet ad, és öl dalom.
Most nagyon jók voltak a Jók! és nagyon is kezesek?
és sokan voltak a rosszak! és nagyon is sebesek!
egy mocsár lett drága kertünk, és a kék vizek alatt
aknát dugdostak, és régi szép városaink felett
barbár bombát dobtak, s belénk lőttek a gazemberek,
és sötét szájjal szavaltak és sötét szívvel gyűlöltek,
egy fácskát sem neveltek, öltek és mindig csak öltek.

Epistola Kazinczy Ferenchez

Kazinczy! tán csodálkozol, mikor
sírodba, hol csavarodó füvek
alatt nyugszol szelíd márványmosollyal,
e durva korból lehat egy kiáltás,
(mert elszoktunk mi már a lány beszédétől)
s nehéz ujjával körülsimogat;
de ablakom előtt a vén akácot,
melyet az őszi dér halálra csípett,
aranyba vonta most az őszi nap,
s leveleit oly zajjal zörgeti
a szél, mely zsúfolt illatot cipel,
mint a te hangod, mely már századév
mélységéből lehell ránk, mint egy álom.

Egy ilyen ősszel, mikor ez a föld,
mely vérünkre s verejtékünkre szomjas,
érett pompáját bájjal fölfedi,
s bíbor mosolyt hint a mord városokra,
az autók és elvek fegyverzajából
korod csendjébe vágyik el a lélek,
melynek küzdelmei is édesebbek,
mint vad korunk megbékülései.

Kazinczy! ti kékellő violák,
fehér szegfűk, aranyszín nárcisok
és barna lányszemek tárnáiból
bányásztatok gyöngéd szépségeket.
Megnéztétek a habzó csermelyek
és szálló felhők gyenge fodrait,
amikre már mi ügyet sem vetünk,
és naphosszat játszottatok velük.
A rengeteg sötétzöld mélyeit
ti andalogva jártátok, s a völgyben
leültetek egy mohos sziklakőre,
melyet mi most a hegyre görgetünk.
Mi nem tanultunk a mitológián,
mindent újra akarunk kezdeni,
és csak azért nézünk a csillagokra,
hogy az egek nagy útjait kimérjük.
Nekünk piros villámok kellene,
s vihar, mely fájó mellünket feszítse,
mi ércapukat sírva döngetünk,
szemünk borul, s a vak csaták hevében
a kedvet és virágot eltapossuk.
Tán erősebbek vagyunk nálatok,
nagyobb terhet viselnek vállaink,
s messzebb lövelli bús lángját szemünk;
talán nagyon is gyengék voltatok
s a forgó föld roppant játékszere
nem fért kesztyűs tenyeretekbe. Hagyján!
Sokszor egy kis virágban a világ
nyílik ki, és tisztábban tükröződik
egy csillogó harmatcseppben a nap,
mint a sötéten zajló tengerekben.

Nagy András

(Debreceni Független Újság, 1927. január 1. 29.)

Mozi

Mikor torkunkat kisebezték
a rossz szavak, mint skárlát a gyerek
szegény, piros, fájdalmas torkát
mikor remegő agyunkat egészen teletűzték
nyugtalanul cikázó
ideges, furcsa,
fényt váltó eszmék kötőtűivel,
a tűzvések rettenetes
hangja, színe, szaga és melege
a víz alá bukóba ömlő
hullám
sebességével telte el
orrunk, szemünk, fülünk,
s bőrünknek minden pórusát,
hogyan tudtuk már,
élünk, halunk vagy álmodunk,
s úgy úsztunk zavaros
életünkben,
mint döglött bálna a tengeren:
akkor
jöttél
távoli századok álma,
Mozi,
Lumiére s Edison
zengő agyán keresztül,
csavaros kerekek forgatagából kinyíló
nagy,
naiv,
mesés
egyszerűséggel,
egyszínű,
egysíkú
panorámáiddal,
tavakkal, tengerekkel,
idegen egek virágaival,
Európa
öreg falu, ifjú lelkű városaival,
Amerika
dübörgő acélpompájával,
Ázsia
ópium-illatú asszonyaival,
Afrika
rozkodó pálmaligeteivel,

Ausztrália
bizarr állataival,
erdőkkel, rétekkal, homoksivatagokkal,
fényekkel, sínek s kerekek
csikorgásával, gépekkel, fekete
szegénység, piros
gazdagság tombolásával,
vonattal, automobillal,
repülőgéppel,
felhőkarcolókkal, csipkékben ragyogó
hajló, meleg, rugalmas, ragyogó
női testekkel, túnt korok
aranyával, halállal, szerelemmel,
csámpás bohócok táncával, gladiátorok
harcával, hősökkel, csillagokkal,
kacsalábon forgó gyémántpalotával,
jöttél
szívünkre hulló szárnyaiddal,
s meglelted tarka-barka
álarcok, pózok, rongyok, kultúrák
nyomasztó rétegei alatt
együgyű
elnémított, bebörtönzött, szegény
gyermeklelkünket,
ki most kitörli hosszú századok
mély álmát nagy csillogó szeméből,
mely ezüst kertek, arany almafák
szóló szőlők és csengő barackok
édes képével van tele,
s tátott szájjal bámul a lepedőre.

(Debreceni Független Újság, 1927. január 1. 39.)

Ajkad gyors lepke lesz

Nem félek a haláltól és öblös nagy kupákba
nem mártom lelkemet, hogy váz testét ne lássa,
nem bántom és nem verem homályos templomok
roppant kulcsát fejéhez, mint régi doktorok,
nem nyaggatom panasszal a kedves, buta holdat,
jól alszom, ha a bús kísértetek csaholnak,
nem félek a haláltól s a szép piros pokol vagy
a szép sárga mennyország egyformán hidegen hagy.

dehát, barátom! inkább tétova szellemekként
örök kortyokban inni a hiú és hideg fényt,
mint elpihenni szépen, míg benned utat és
serény munkáshadával a szőke rothadás;
zengőn világra szállni, mint csépléskor a polyva,
széthullni boldogan, hogy tán porladt kisujjad
csücskéből valahol egy pompás rózsa gyúlad,
ajkad gyors lepke lesz s agyad, melyet ma láz
remeget, mint a kobzot, kemény arany kalász;
formát formára váltva, magadból más magadba
dalolva hullani, új szelektől ragadva,
a végtelen terek smaragd mezőin át,
mint folyton változó, vidám energiák!

(Debreceni Független Újság, 1927. október 30. 9.)

Zsoltár

Uram, kit nem hiszek, tehozzád fordulok,
Sehol-színed előtt sírván leborulok.
Távoztasd el tőlem, ami volt, ami van,
Vezess ki a világ vadonából, Uram!
Oldozz fel égető magamtól engemet,
Mosd ki hús semmivel az én nagy sebemet,
Moss ki hús semmivel, mert én vagyok a seb.

(1933. január 13.)

Bocsássatok el békességgel

Ti, kik szerettek, kérve kérlek,
hagyjatok már elmenni engem.
Elég volt az Élet borából
jó volt, rossz volt, mindegy, elég volt,
engedjete már hazamenni.
Ne nézzetek hívó szemekkel,
bocsássatok el békességgel.
Eddig van, vége a mesének,
hosszú, rövid volt, mindegy, vége,
így akarta a mesemondó.
Hadd vegyem hát botom, tarisznyám,
kődbe borító süvegem,
kívánjak csendes, jó éjszakát,
talán még látjuk egymást egyszer.

(1933. március 27.)

Magyar ég

A Göncölszekér megállt, elakadt.
Aranygebéi húznák, de hiába,
Mind a négy rozszant aranykereke
Leragadt a sötétkéék égi sárba.

Káromkodik a kocsis, és kopott
Aranykalapját a szemére rántja
Aranycsizmája éhes, enni kér,
Aranyfolt hátán aranyfolt kabátja.

(1937)

Károli Gáspár

Fekete felleges alkonyaton
A titkos öreg Könyvet forgatom.
Megnőnek s felröppennek a szavak:
Az égen zord próféták szállanak.

Fülem az ősi szóra már süket,
De rám talál az örök üzenet:
A szózatot, melyet Sion szerez
Elharsogja a gönci esperes.

A búza, mely Jordán völgyén termett,
Lágy kenyérrel dagad a Tarca mellett;
A Kármel mustja Tornában kiforr,
S örök mámmorral ömlik ez a bor.

Hermon hegyével határos a Cserhát;
Egybefolyik a Kedron és a Hernád;
Patak és zengő óceán szelíden
Ölelkezik az Írás mély vizében.

(1941)

Kenyér

Egy cipó érkezett hazulról;
Onnan küldték nekem,
Hogy teste, melynek neve élet,
Táplálja életem.

Felveszem és ölembe ejtem,
Szemembe könny szökik;
Test küldte testnek ezt a testet,
Mely eltart egy pár napig.

Test küldte, mely oldódik lassan,
Kopik és elpihen,
Test küldte testnek, mely merül már
A habzó semmiben.

Fojthatatlan vágy, makacs álom!
Tüze arcomba rezg...
E bomló test által tagadná
Mély bomlását a test.

Haldokló ízek hülő holdja,
Felemellek, kenyér;
Valami égő Napról szólsz te,
Melynek sugara ér.

Valami láthatatlan Napról,
Amely le sose megy,
S egymásért és egymáshoz hajtja
A málló testeket.

Kigyújtja s fényesíti őket,
Hogy fellobogjanak,
És azt idő halálos völgye
Felett elszálljanak.

Napról, mely tündöklő vaksággal
Veri a szemeket,
Hogy képeken túl megszülessék
Az örült szeretet...

Hazai cipó, mit akarsz még?
A számba már olyan
Éhségnek nyála gyűl, amit nem
Csillapíthatsz soha.

Igen, sápadt hírhozó vagy te,
Ki tört ízzel dadog
Valami másféle kenyérről,
Mely másfelé ragyog.

(1943)